

ŠTÚDIE

MARÍNA HRÍBOVÁ*

Konsonantický systém slovenských nárečí v Srbsku a vybrané suprasegmentálne javy¹

HRÍBOVÁ, M.: Consonant System of Slovak Dialects in Serbia and Selected Suprasegmental Phenomena. *Slavica Slovaca*, 56, 2021, No 2, pp. 153-168 (Bratislava).

Following our previous paper on the vocal system of Slovak dialects in Serbia, in this work we present the characteristics of the consonant system of studied dialects. We compare the research results with the findings of J. Štolc in order to reveal the changes that have occurred in the structure of these dialects in the meantime. In the final part of the paper, we provide a look at selected suprasegmental phenomena in these dialects.

Slovak dialects, Serbia, consonant system, consonants, dialectological research, Jozef Štolc.

V nadväznosti na našu predchádzajúcu štúdiu o vokalicom systéme slovenských nárečí v Srbsku² v predmetnej práci venujeme svoju pozornosť prvkom konsonantického systému skúmaných nárečí. Pri charakteristike tohto systému sa neustále opierame o zistenia J. Štolca, ktoré porovnávame s aktuálnymi výsledkami bádania. Po uplynutí viac než polstoročia od uskutočnenia posledného rozsiahleho výskumu slovenských nárečí na danom území sa opätovne snažíme zachytiť ako ich súčasný stav, tak aj zmeny, ktoré v ich štruktúre medzitým nastali. V záverečnej časti práce prinášame pohľad na vybrané suprasegmentálne javy v týchto nárečiach.

Konsonantický systém nárečí stredoslovenského typu v Srbsku (ďalej len ssl. typ) tvorí dvadsaťsedem konsonantických foném. V tomto systéme patrí konsonant v medzi sonórne konsonanty, pretože v neutralizačnom postavení sa nezamieňa s neznelým *f*, ale sa uplatňuje jeho kombinatórny variant *ɸ*.³ Neznelý konsonant *f* sa v uvedenom konsonantickom systéme vyskytuje predovšetkým v slovách cudzieho pôvodu. V porovnaní s konsonantickým systémom ssl. nárečí sa systém záposlovenského typu (ďalej len zsl. typ) vyznačuje existenciou znelostnej dvojice *v – f*, ktorá sa neutralizuje rovnako ako iné párové šumové konsonanty. Skúmané nárečové typy sa však navzájom výrazne odlišujú aj z hľadiska existencie vysoko frekventovaného *l'* v ssl. type, resp. neexistencie *l'* v zsl. type nárečí.

* Mgr. Marína Hríbová, PhD., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava, marina.hrib@savba.sk.

¹ Štúdiá je súčasťou riešenia projektu VEGA 2/0002/21 Liturgický jazyk veriacich byzantsko-slovanskej tradície na Slovensku a mobilitného projektu SASA-SAS-21-05 Slovensko-srbské jazykové vzťahy v kontexte výskumu duchovnej a materiálnej kultúry a etnických súvislostí.

² Pozri Hríbová, M.: Vokalicový systém slovenských nárečí v Srbsku. In: *Slavica Slovaca*, 2021, roč. 56, č. 1, s. 26-36.

³ Pozri aj Štolc, J.: *Reč Slovákov v Juhoslávii I.* Zvuková a gramatická stavba. Bratislava: SAV, 1968, s. 67.

r, l, ʁ, l'

V ssl. type je prítomná výrazná diferenciacia konsonantov *l* a *l'* v artikulácii. Tento rozdiel je zreteľne badateľný pred vokálmi, najmä pred *e*, *i*, t. j. v slabých pozíciách (*sľeduvaŕ som Kys, cez l'eto Hl, od zverolekároŕ Sil, varja l'ekváre Kov, najl'epší predmet Zr, umeleckí spolok, d'ed'inja v údol'i, odl'iŕ mladix, mal'i sedl'iaci Lug, nadojiŕ ml'jeko Ar, prezl'jekaju nás Ján*). Konsonant *l'* sa vyskytuje aj pred vokálom *e*, resp. *i* vzniknutým zo staršieho *y* (*do škol'e Baj, veľkje l'ižice Ar, tan sa l'iže Zr*). Epentické *l'* v skupinách *bl'*, *ml'* sa vyskytuje napr. v slove *hrabl'e* (*veľkje hrabl'e Kov, kerŕo sa hrabl'ičke Lug, pekŕne vihrabl'ičkuvat' Šíd*).

V niekoľkých ssl. lokalitách je dominantná tvrdá výslovnosť *l* pred vokálmi *e*, *i* (*ŕnevad'ili zme sa, žili národi Bl, robili zme, hrba l'jekoŕ, na dovolen'ki, šila obleke Haj, oblečjem sa, bola maličká Pan, v d'ivadle, vimisela, bude lepšie, štiri kolesá Erd, šeci mali, po poslednom popise Ľub*), ktorú možno pokladať za jeden z najvýraznejších rozdielov konsonantických vlastností v rámci ssl. typu nárečí. Nevyrované pomery si v súčasnosti všimame najmä v nárečiach v západnom Srieime, v ktorých sa paralelne vyskytuje mäkká a tvrdá výslovnosť aj v prejave jedného informátora (*sad'il'i cibul'ku, ale leteli doŕ Erd*).

Zaujímavé je však, že v niektorých z nich sa *l'* nepoužíva ani v silných pozíciách. D. Dudok⁴ si tento jav všima v banátskych lokalitách Pančevo-Vojlovica a Hajdušica, v ktorých sa často vyslovuje iba jedno stredné *l* (*ale, hladat'*). Výsledky nášho výskumu prinášajú rovnaké zistenie, najmä pokiaľ ide o nárečie Pančevo-Vojlovica (*tag vela, volakedi zabudnu, volakelko kilometroŕ, d'e'i ŕnerozmišlaju, volačo naučili, kapselka, do pola, učitelka ŕnerobí, napravim poštel Pan*). V ssl. nárečiach na materskom území si takúto výslovnosť iba so stredným *l* všima aj E. Pauliny,⁵ a to najmä v kontexte zmien uskutočnených v ich vývine od 16. storočia.

Na konci slabiky vnútri slova pred konsonantom je občas za *l'* depalatizované *l* (*veľkí pám Pet, na Velkú Moravu Kov, prid'e Velká noc Šíd, velmo dobrje Ján, velmo pekŕne, telko rokoŕ Ar, kelko-telko Haj*), rovnako ako v jednotlivých novohradských nárečiach.⁶ Výskyt uvedeného javu zaznamenávame vo všetkých nami skúmaných lokalitách.

Namiesto *l* – *l'* na konci slova sa tu objavuje *-ŕ* (*ideme doŕ, poŕ hod'ŕne Ar, o'ŕiau po'ŕiau, zat'ŕiau zriŕtuvala Kov, zariad'il'i kostou Ost, švécki stoŕ Dob, praví uhoŕ, veľkí kotoŕ, velmo ž'ŕiau Lug, skladaŕ skúške Kul, zabudoŕ som Sel, cestuvaŕ som Haj, zapriahou koč Pet*), rovnako ako aj na konci slabiky pred konsonantom (*bola doŕka Pan, pouročja Lal, mal'i ŕeŕce Boŕ, doŕŕesla stoŕce Pet, kostouŕŕicka Pal*).

V zsl. type nárečí sa vyskytuje ako v zsl. nárečiach vôbec len prealveolárne *l* v každom postavení (*o pól ósmj, paŕni učitelka, na stol, oblévačka, spraveli mi, lúbim školu, vela roboti Piv, išel som, slovenskí kost'el, kúpili žižu, ľud'a sa sŕázajú, na Velkú noc, volákí spolok Sav, volakedi sa ŕnesmelo, katolik, vela ľud'i, Selenča, také cedulki, ŕválá Itáliju, každú ŕnedelu Selk*), pretože palatálne *l'* s ním splynulo. V zsl. Selenči je *-ŕ* namiesto *-l* iba v aktívnom participiu préterita (*robiŕ sa takí*) a v nesklonnom tvare numerálie *poŕ* (*o poŕ noci, ot poŕ ŕet'ej*).

V ssl. type zaznamenávame frekventovaný výskyt konsonantu *l'* nielen v domácich slovách, ale aj v slovách cudzieho pôvodu. Na ilustráciu uvádzame nasledovné príklady: *vezŕne tel'eŕfóm, ako sól'istka, hotel'jerstvo, tal'janska plaŕta Pet, v Austráliji Hl, maŕ steril'izáciu, vol'ákje tal'en-ti, kompletní spolok, vol'ákí dija'lekt Kul, ŕetka Karol'ina, koml'ikuvaŕŕejší taŕec, káblouška tel'e-*

⁴ Dudok, D.: Miesto hložianskeho nárečia medzi nárečiami slovenského jazyka. In Dudok, D. (ed.): Zborník Spolku vojvodinských slovakistov. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov, 1988, č. 10, s. 92.

⁵ Pauliny, E.: Fonologický vývin slovenčiny. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1963, s. 291.

⁶ Pozri aj Jóna, E.: Novohradské nárečia. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2009, s. 68; Krajčovič, R.: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988, s. 264.

vízija Kys, republika, prvie familije, pol'icija Lug, dija'lekt pazouški Sad, l'inja, pol'itika, víborní fodbalist, ol'impíski víherca Sel, televízor Sil, kcela Be'ehrat, f ton štil'e, takje štil'izuvanje, na dija'ližu Ar, niaki probl'ém Ján, donášali si Bibl'ije, katolícka víjera, e'lektrika Ost, l'iterárne predmeti, apl'ikuvat' f práci, do kovačickej ga'l'ériji, napísať hlahol'iku Kov, kval'itnejší život Zr, kultúra na nul'e Aš). M. Dudok⁷ konštatuje, že mäkká výslovnosť týchto hláskových skupín signalizuje vysoký stupeň zdomácnenia cudzojazyčných prvkov, ale zároveň v procese demokratizácie jazyka nadobúda aj etnosignifikantný charakter.

Konsonant *l'* je občas aj v substantívach *rozďiel'* (velkí rozďiel' Lug), *d'iel'* (edom d'iel' Sil) a *ďiel'ňa* (máme ďiel'ňu Sad). Taktiež je aj *špitál'*, *ventíl'*, *lajsňa*, dokonca aj *Petržaľka*, *Sil'baš* (ten špitál', f špitál'i Ar, vol'áki ventíl' Sad, zo Sil'bašu Sil). Konsonant *l* prechádza do *l'* aj pred skupinou *ió*, resp. vokálom *o/ó* v podobách *mil'vóm* (mil'vóm rás Kov) a *pantal'voni* (ďeckje pantal'voni Kov, srb. панталоне, fr. pantalon).

V slovách, ktoré boli prebraté prostredníctvom srbského jazyka je taktiež *l'* (*mad' ba'etánke*, *štikle* Pet, *vele'lepní objekt* Lug). V slovách prevzatých z maďarského jazyka sa *l* realizuje niekedy ako *l* (*maju kalap* Lug, *ješt' palacínke* Čel, *odňjezd'* baltu Baj), a občas ako *l'* (*voláme góle* Dob, *cipeľke* Lug, *máme cipeľe* Sil). Z maďarčiny je aj *boūdlt* (v *boūd'e* Beg, *boų boų* Hl, *jesto boųdi* Kys, *id'eme do boųdu* Pan, *za boųdošku* Lal, z maď. bolt). Slovo *odomáš* je z *oųdomáš* (maď. aldomás), zatiaľ čo v slove *ľuft* sa pravidelne vyskytuje konsonant *l'* namiesto *l* (*inakší ľuft* Bl, v *ľuft'e* Pad).

Slabičné *r*, *l* sa realizuje ako aj v iných ssl. a zsl. nárečiach. Krátke slabičné *l* sa vyskytuje v slove *klbása* (*bola klbása* Baj, *piękłi klbásu* Hl, *jeme klbásu* Ar), podobne ako aj v slove *slzina* (zsl. *slezina*).

Konsonant *r* v neslabičnej pozícii sa využíva ako v ostatných slovenských nárečiach. J. Štolc⁸ poukazuje na výskyt *l* namiesto *r* v slove *sríeblo*, ktoré v takomto znení už nezaznamenávame. Avšak evidujeme podobnú skutočnosť v slovách cudzieho pôvodu, ktoré sa do slovenského jazyka dostali až prostredníctvom srbčiny (*l'érňa*, *do l'érni* Ar, zo srb. перна, *fl'žider* Kov, zo srb. фрижидер). Disimiláciou *l – l* je *r – l* (*píjem pirul'e* Pad). Namiesto *l* je najmä u starých ľudí občas *n* (*kancenáríja* Kov).

j

J. Štolc⁹ si všíma výskyt konsonantu *j* na konci tvaru niektorých adverbii v zsl. type (*ňebolo ňigdáj* Sav, *ňeskáj sa rosprávali* Piv podľa typu *meňej*, *d'al'ej*). Jeho výskyt v rovnakej pozícii však sporadicky zaznamenávame aj v ssl. type (*višla vokaj* Aš, *ňigdaj ňepočuli* Pan), v ktorom je aj prepozicionálny tvar *bl'ížej* (*bl'ížej Dunaja* Vin). V zsl. type nárečí *j* dominuje aj na začiatku slova v pronomínach (*jag buďe*, *jaké ozdobi* Piv, *jak pekár*, *jaká pláca*, *jag víme* Sav, *jag volakedi* Selk), resp. v tvare numerálie *jeden* (*jedna suseda* Piv), zatiaľ čo v ssl. type nárečí tento jav nenachádzame (*ako xlapci* Kov, *akí hozaki* Zr, resp. *edna žiačka* Kys, *aňi edom* Vin, *ena xiža*, *eno dvacať* Hl, *ňebolo mi šecko eno* Ar). Zaujímavé je, že v ssl. type sú v 1. a 2. osobe singuláru a plurálu, resp. v 3. osobe singuláru futúra verba *zjest'* tvary s konsonantom *j* (*zje sa* Haj), ale v 3. osobe plurálu je pravidelne tvar *zed'ja*, podobne ako je to aj v infinitíve, imperatíve a préterite (*ňemóže zest'* Ján, *zec'e to*, *šecko zedli* Sil).

⁷ Dudok, M.: Zachránený jazyk. State o enklávnej a diasporálnej slovenčine. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2008, s. 130.

⁸ Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I. Zvuková a gramatická stavba, c. d., s. 69.

⁹ Tamže, s. 71.

J. Štolc¹⁰ uvádza, že v ssl. type v 3. osobe singuláru verba *biť* (v zmysle existovať) zaniká konsonant *j*- po konsonantoch vyskytujúcich sa na konci predchádzajúceho slova (*keď _e blato, už _e dobre*). Túto skutočnosť už však takmer nezistujeme v nami analyzovaných nárečových prejavoch. Výnimkou je len podoba *mňa _e šeko jedno*, ktorú zaznamenávame vo viacerých lokalitách a pri ktorej dochádza k zániku konsonantu *j* medzi dvomi rovnakými vokálmi. Podobne už neregistrujeme ani prípady zániku konsonantu *j*- po konsonantoch na konci predchádzajúceho slova v tvaroch datívu a akuzatívu 3. osoby singuláru personálneho pronomina *ona* (*tag _ej daľi, tag _u volaľi*).

Aj keď na začiatku slova pred *i* nebýva *j*-, v ssl. type je v pronominálnych tvaroch 3. osoby plurálu popri *iχ, im* často aj *jix, jim* (*jix spuosop, aj oni mňa a _ja jix Pan, jix cesta viedla, jiy misija Kov, po jix smrti Bl, jim bolo eno Zr*). V Pivnici sa taktiež vyskytujú ako tvary *iχ, im*, tak aj *jix, jim* (*pomáhám a _jim, mám jix tu ždicki*). Prítomnosť uvádzaného *j* nie je vždy ľahko zistiteľná, avšak doposiaľ ho nepriamo dosvedčuje neutralizácia nazálnych konsonantov *m, n* na konci predchádzajúceho slova na konsonant *n*¹¹ (*varín jim Baj, dán jix Ján*).

V ssl. type sa v tvare indikatívu prezenta verba *tájst'* a futúra verba *íst', nájst'* paralelne používajú tvary bez konsonantu *j*, ale aj s konsonantom *j*. Napr. *tád'em na folklór Kys, do záhrade tád'em Sil, tádu poz'de, tájd'em na záropke Kov, tájdu d'eťi Lug, pód'en gu spoved'i Pet, pój'den gu spoved'i Pal, pójdu na leto Šíd, času sa ná'de Bl, vol'akto sa ná'de Zr, nájd'e si cestu Šíd*.

V niektorých verbálnych tvaroch sa konsonant *j* nahrádza konsonantom *n, ň*. Podľa tvaru *vínst', viňd'em* (*kniha viňd'e Lug, ke _ca viňd'e Paz*) sa používajú tvary *ziňd'em, odiňd'em, prediňd'em, rozínd'em* (*misíme sa zínst' Pal, ziňd'eme sa Pet, zíňd'e sa Hl, zínz _dolu Pad, ňemohli zínst' Zr, šeci ňeodíndu Pet, misím odínst' Erd, odiňd'em do škoľe Sel, maŕ som odínst' Lug, čo ma prediňd'e Kul*). Často sa v prejavoch jedného informátora striedavo vyskytujú viaceré uvedené formy (*hore víd'e smotana, avšak neskôr smotana s toho viňd'e Ar*). J. Štolc¹² registruje aj tvary *nánd'em, zánd'em, und'em*, ktoré sa už v súčasnosti takmer vôbec nevyskytujú.

Konsonant *j* sa nevyskytuje v tvare verba *prímať* (*prímaľi aj múku, ňeraďi prímaju Baj*), občas ani v slove *háňik, háňici*. Substantívum *fajaŕka* je adaptácia nemeckého *Veile, Veilchen*, ku ktorému sa pridal domáci sufix *-ka* (*mám aj fajaŕku, voňaju fajaŕke Kov*).

Konsonant *j* sa pravidelne vyslovuje ako súčasť hiátu v prevzatých slovách (*kerá generácia Pet, maďarská partija, prednáša biológiju Baj, tá modernizácia, čakám pénziju Beg, po ceľej Juhosláviji Kys, asimilácia Sad, mlád'ežnícka organizácia Sil, táto situácia Pan, vol'aka tragédia Erd, buďe konfirmácia Ľub, ze Srbiji Piv, Márija, Itália Selk*). Potvrdzujúc, že sa v týchto prípadoch jednoznačne nevyskytuje diftong, M. Týr¹³ predsa poznamenáva, že konsonant *j* sa tu realizuje menej frikatívne ako v iných pozíciách, a preto nie je vždy jasne počuteľný.

v, ʏ, f

V konsonantickom systéme nárečí ssl. typu oproti okluzívnym labiálnym šumovým konsonantom *p, b* stojí za *v* jediný konstriktívny labiálny sonórny konsonant *v*, ktorý sa v závislosti od hláskového okolia vyslovuje dvojako: ako labiodentálne *v* a ako bilabiálne *ʏ*.¹⁴ V zsl. type sa nevyskytuje bilabiálne *ʏ*, ale vždy iba labiodentálne *v*, resp. v neznelom postavení *f* (*pravda, Pivnica, do poléfki, d'ifča mám, víšifki odešli Piv, d'ifka sa vidala Sav*).

¹⁰ Tamže, s. 71.

¹¹ Tamže, s. 72.

¹² Tamže, s. 62; 72.

¹³ Týr, M.: Glasovni sistem slovačkog govora Bačkog Petrovca (Hláskoslovná sústava petrovského nárečia). Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 1972, s. 34 (Neobjavení magistarski rad).

¹⁴ Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I. Zvuková a gramatická stavba, c. d., s. 73.

Konsonant *v* sa vyskytuje vždy na začiatku slabiky, a to pred a medzi vokálmi (*dobrá voda* Vin, *zelená tráva* Kov), pred diftongmi (*vjem* Baj), ako aj pred vokálmi po šumových konsonantoch (*prišla chvíľa, tvár* Pet). Pred vokálom *o* sa však často v ssl. type objavuje bilabiálne *u*, ktorého výskyt je v takom prípade častý aj v nárečiach na strednom Slovensku. Vtedy sa *u* spolu s vokálom *o* vyslovuje ako diftong *uo* (*dlhí chuost* Pad, *stará kučka* Kov) a spôsobuje podľa zákona o rytmickom krátení skrátenie nasledujúcej slabiky (*otvorim pitvor* Kov). V sedemdesiatych rokoch minulého storočia J. Štolc¹⁵ upozorňoval na kolísavú výslovnosť predmetnej kombinácie bilabiálneho *u* a *o* (*otvorim – otvorim*), prirovnávajú ju ku kolísavej výslovnosti diftongu *uo* (*kuom – kvom*), ktorá je v súčasnosti oveľa výraznejšia.¹⁶ Inklináciu k výslovnosti *vo* namiesto *uo* zaznamenávame najmä u príslušníkov mladšej generácie nositeľov predmetných nárečí.

V ssl. type sa *u* vyslovuje iba na konci slabiky (*dáuno ňerobilí* Lal, *robili klínouňike* Lal, *takí cirkeuňik* Pal, *s Petrouca* Pet, *prestierala pouriesla* Kov, *krátka rospráuka, veľká kriuda* Baj, *celá prauđa, vjaž jazikou* Lug, *dobrie d'joučence, išla domou* Sil, *peď rokou* Bl). Pri menej starostlivej, splývavej výslovnosti v niekedy celkom zaniká (*tu zme boli na _eki* Dob, *na _eki sa vracám domou* Šíd, *Aradáčaňa sa na _eki kecli maľovať* Ar).

V ssl. nárečovom type *v* ako zvukný konsonant na začiatku slova pred inými konsonantmi vypadáva (*zatvára čeli* Hl, *zd'ialení sa* Baj, *zd'ialená d'ed'ina* Pad, *beháme šaďe, bola tedi, šakovak* Pet, *zaľi do poľa* Baj, *tedajšom čase* Sil, *o zduxu, samá staňem* Ar, *stúpja do stavu manželskiho* Ost, *ňezal'í ma Ján, ňezd'elani človek, plíva na to* Zr, *zdaľi sa roboťe* Ost, *petržlanová ňať, doveč a dovica, d'ačňe, záčni host'* Kov). V zsl. type sa taktiež v niektorých prípadoch v tejto pozícii *vľf* nevyslovuje (*čil uš* Selk, *šelijakix, nůtri* Sav). Často sa nevyslovuje ani neslabičná prepozícia *v* pred vokálom a konsonantom nasledujúceho slova (*bou Ameriki, šeko porjátku* Pal, *chod'ila školu Selenci* Sel). Ojedinele sa pod vplyvom spisovnej slovenčiny vyskytujú formy s konsonantom *f* na začiatku tvaru (*fšeobecňe* Pet, *voľakeri fiák* Dob, *fiedi zakladaľi* Sel, *fšetko* Kys, ba aj *fšecko znášaľi* Ost, *fšecko také* Selk).

Skutočnosť, že sa konsonant *v* občas nevyslovuje ani vnútri slova (napr. *srab/p* namiesto *svrab/p*), o ktorej sa zmieňuje J. Štolc,¹⁷ nezisťujeme. Všeobecne je v týchto nárečiach konsonant *j* namiesto *v* v tvare substantíva *obuj* (*sobášni buj* Pet, *čjerni buj* Lug). Namiesto tvaru *krkvat'* je *krkl'at'* (*krkl'at' sukňu* Hl, *celá vikrkl'aná* Kov).

V slovách cudzieho pôvodu sa zachováva *v* vo všetkých pozíciách (*advent pret Kračúnom* Hl, *vagóni* Lal, *dva vagóni* Ar, *máme kivrjav* Pan, *buďe kivrjav* Kov). J. Štolc¹⁸ si však všíma, že za nemecké lenisové *w* je občas *b* (*kirbaj* Selk, nem. Kirchweih, resp. *kl'ajbas*, nem. Bleiweis). Cudzie *f* je napr. v slovách *fertál'* (*dostáu fertál* Baj, *dva fertál'e* Kov), *fíni* (*velmo fíno* Baj, *tam je fíno* Kys, *fíno nám* je Sav, nem. fein, maď. finom, srb. фина).

m, n, ň

V ssl. type je zaujímavý výskyt konsonantu *ň* pred *e* zo starého *y* v genitive singuláru feminín (*z d'ed'ňe* Pet, *do rod'ňe* Kys, *zo slovenč'ňe* Lug, *z eňej straňe* Hl), pred *i* zo starého *y* v nominative (akuzative) plurálu substantív (*žeňi jesto, tjetto maš'ňi* Beg, *maľi tribuňi, robid' host'ňi* Lug, *d'e sa aviňi* Aš, *moje pláňi, istj'e ceňi* Bin, *dve hoďiňi* Vin, *dejiňi spolku* Bin), v nominative singuláru a plurálu a v ostatných tvaroch adjektív, pronomín, numerálií a verb pred *i* (*je hlaųňi* Pal, *voľáki normáľňi* Hl, *popredňi Slováci* Sad, *plňi mesjác* Dob, *zapojeňi som* Dob, *zariďadeňi*

¹⁵ Tamže, s. 73.

¹⁶ Pozri Hríbová, M.: Vokálny systém slovenských nárečí v Srbsku, c. d., s. 32.

¹⁷ Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I. Zvuková a gramatická stavba, c. d., s. 74.

¹⁸ Tamže, s. 76.

vodovot Vin, z národného domu Dob, usilouňim ľudom Lug, eňiho roku Šíd). D. Dudok¹⁹ poznamenáva, že zmäkčenú výslovnosť slabiky *n + i*, *i* v adjektívnych tvaroch (*hlauní, z hlauním, o hlauníx* a pod.) možno evidovať najmä v tých nárečiach, v ktorých sa vyskytujú aj identickým spôsobom zmäkčené tvary substantív (napr. *žeňi*). Nezmäkčená podoba tejto slabiky sa objavuje najmä v nárečiach Banátu, v ktorých je pravidelne *hlauní, poprední, ženi*.

Konsonant *ň* je aj v slovách *šňúrka*, zsl. *šňórka* (svetlá šňúrka Lug), *vňuk, vňučka* (edního vňuka Sel, *vňug zakončij* Sil, *mám vňúčence* Lal, *pravňúčence* Ar, *dve vňučke* Bl, *štvrtá vňučka* Kov, *prevňúčence* Piv, *dvoj vňukú* Viš). Občas sa však pod vplyvom srbčiny vyslovuje aj podoba *unuk*, ktorá je pravidelná najmä v Starej Pazove. Taktiež sa *ň* objavuje v tvare indikatívu prízenta *vezňem* (*kerú si vezňem* Ján, *vezňen si telefóm* Pet).

Občas sa pod vplyvom srbského jazyka v propriách nezmäkčuje konsonant *n* pred vokálmi *e, i* (*kamarád Branislau* Hl, *Stanislau* Kov, *Nina* Sil, *Snežka* Pan). Popri *l'* sa často vyskytuje *ň* v slove *mášla* (*mášličkami* privezuvali Pet, *mášla na vrkočáx* Hl, *z mášličkou* napretku Sil, avšak *mášnička okolo rukou* Lal, srb. машина, машиница).

Zmeny *n – l*, resp. *n – l'* v tvaroch typu *koľvent, inžil'ier* a pod. nezaznamenávame už ani v prejave starších ľudí. V tvaroch *pavňa/pauňa, pavňica/pauňica* dochádza k metatéze konsonantov (namiesto *-nv-* je tu pravidelne *-vn-, -vň-*). V týchto nárečiach sa vyskytuje slovo *blúza* nielen v tomto tvare, ale aj ako *blúzňa* (krásna blúzňa Ar). Konsonant *n* sa zvyčajne vynecháva v slove *kombajn* (*prišli kombaje* Boľ, *načij kombaj kúpiť* Ar, *vindu kombaje, vozit' kombaj* Kov).

Na konci slova a vnútri slova pred konsonantmi na tvaroslovnej hranici sa konsonanty *m, n, ň* neutralizujú podľa artikulačného miesta tak, že za istých okolností je namiesto *m, n, ň* vždy *m, n*, za iných okolností *n* alebo jeho varianty (podrobnejšie nižšie). V dôsledku tejto neutralizácie podľa artikulačného miesta zaniká v niektorých prípadoch *n*²⁰ (*vo, voka robit' Šíd, cesta voka* Lug). Konsonant *n/m* sa nevyslovuje ani na konci slova *Marci*, ktoré je maďarskou hypokoristickou podobou mena *Martin/m* (Márton). J. Štolc²¹ sa domnieva, že podoba *Marti* (Stará Pazova) by mohla byť hypokoristikom k *Martin* podľa maďarského *Marci*.

p, b

Konsonanty *p, b* sa využívajú ako v iných nárečiach. V slovách prevzatých z nemčiny sa *p*, ale aj fortisové *b* realizuje ako konsonant *p* v tvaroch *pl'ac* (*po pl'acá* Ľod'li Sel, *na pl'aci* Sil, *najlepši pl'ac* Ar, nem. Platz), *špricuvať* (*šecko špricuje* Paz, nem. spritzen), *pavor* (*boľi pavori* Bl, nem. Bauer), *krumpl'a* (*kcjevaj krumpl'e* Kov, nem. Grundbirne), *pigl'ovať* (*vipigl'ovali nás* Pet, *napigl'ovaná bola* Hl, nem. bügeleisen, srb. перлати), tak ako si to všima aj J. Štolc.²²

t, d, t', d'

V skúmaných nárečiach ssl. typu je prítomná asibilovaná výslovnosť konsonantov *t'* a *d'*. Intenzita ich asibilácie je pomerne diferencovaná, no v porovnaní s výslovnosťou *t, d'* v nárečiach zsl. typu je viac než evidentná. Túto skutočnosť si všima aj J. Štolc,²³ ktorý píše o asibilovanom, fonetickom variante ssl. palatálnych okluzívnych konsonantov *t', d'*, negujúc tým úvahy o palatalizovanom *c', ʒ'* v týchto nárečiach. Zaujímavé je, že sa v tejto súvislosti v prvej polovici

¹⁹ Dudok, D.: Vznik a charakter slovenských nárečí v juhoslovanskej Vojvodine. In Dudok, D. (ed.): Zborník Spolku vojvodinských slovakistov. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov, 1993, č. 15, s. 24.

²⁰ Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I. Zvuková a gramatická stavba, c. d., s. 76.

²¹ Tamže, s. 76.

²² Tamže, s. 76.

²³ Tamže, s. 77.

20. storočia vyjadruje aj J. Stanislav,²⁴ ktorý vysvetľuje, že fonologickú sústavu jedného jazyka v kontakte s druhým charakterizuje výraznejšia rezistencia než je to v lexike a syntaxi, a preto asibilovanú výslovnosť *t'*, *d'* v týchto nárečiach netreba pokladať za srbizmus. Citovaný autor zároveň poukazuje na výslovnosť smerujúcu k zmäkčenému *c'*, *ʒ'* aj v nárečiach na strednom Slovensku v Liptove, Turci a Novohrade.

J. Štolc²⁵ konštatuje, že Slováci v Srbsku hovoriaci ssl. nárečiami pochádzajú z Novohradu a Hontu, kde je asibilovaná výslovnosť *t'*, *d'* dodnes živá, a preto táto ich výslovnosť nemá žiaden vzťah k srbskému *ć*, *đ*, ktoré je nielen historicky, ale aj v súčasnom jazyku celkom ináč situované ako slovenské *t'*, *d'*. A. Marićová²⁶ taktiež uvádza, že *d'* a *t'* sa v týchto nárečiach vyslovujú s úzkym dotykom jazyka a s ľahkou asibiláciou, čo pôsobí trochu tvrdšie. D. Dudok²⁷ však pripomína, že pre nárečia Banátu je príznačná výslovnosť týchto konsonantov bez asibilácie.

Konsonanty *t*, *d*, *t'*, *d'* sa vyskytujú ako aj v iných slovenských nárečiach. Podobne ako aj vyššie vysvetlené *l'* a *ň*, konsonanty *t'*, *d'* sa vyslovujú pred *e*, *i* namiesto staršieho *y* v genitíve singuláru feminín (*do trjēde* Kys, *do záhrađe* Dob, *ňinto slobode* Ľub, *kvapku vode* Sel, *veľa robofe* Ar), ako aj v tvare numerálie *štiri* (*štiri trjedi* Beg, *štiri d'eti* Hl, *štiri roke* Lal, *štiri podňiki* Piv, *štiri roki* Sil). Často sa však pod vplyvom srbského jazyka nezmäkčujú (*mán tetku* Hl, *teta na Slovensku* Sil, *z dedom* Lal, *u mamiki aj dedu* Aš, *Vladimír* Kul, *Tatijana* Lal, *Vladislav* Pad).

J. Štolc²⁸ píše, že konsonant *t* je veľmi často aj v nominatíve plurálu maskulín najmä v banátskych nárečiach (*muzikanti*, *kamaráti*), kým v Báčke je v takýchto prípadoch zvyčajne *t'* (*muzikanti*, *kamaráti*). Avšak v súčasnosti sa takáto tvrdá výslovnosť vyskytuje aj v iných než banátskych nárečiach. Tak je napr. večí *nacionalisti* Sad, *študenti spomínaju* Sil, ako aj systémovo v Banáte *moji kamaráti* Kov. Podobne je aj *konfirmandi* Ľub, *doktorandi* Kov. V týchto nárečiach sa často vyskytuje aj nezmäkčená podoba kardinálií (*pre triciatimi rokami* Baj).

Skupina *-št'*, *-žd'* je v ssl. type (*ešte nedostáli* Pal, *najštasnejši dem* Hl, *má šfeňa* Kul, *robiu šfece* Sad, *zapisanje knjišički* Sel, *na daštičkax* Pan, *Štedrí večer* Zr, *spaňe dášť* Vin, *štekad' miseli* Lug), zatiaľ čo v zsl. type je *-šč-* (*šťasná som*, *dva roki ešče* Piv, *ešče gdo môže* Selk). Skupina *str-* sa v ssl. type mení na *sr-* (*srjebro*, *sretnuť pajtašku* Pet, *sretnuťja* Ost, *prosred'ja maďarskuo* Baj, *sredná generácija* Ar, *sredňje roke* Pad, *na srednoh Slovensku* Kov, *každú sredu* Pan, *sreťat' Slovákou*, *sredisko kultúre* Zr, *na prosrje dvora* Hl – zsl. *stribro*, *stredné obdobie* Piv).

Namiesto skupiny *-dl-*, *-dl'* je v ssl. type v niektorých prípadoch *-l-*, *-l'*, a to skoro dôsledne v sufixe *-dlo* > *-lo* (*máme močilá*, *pod zrkalom* Hl, *salo*, *strašilo* Kov, *hrlo* Pan), v slovách typu *vilička* Baj, *seljačka* Sil, *seljak* Beg, *seljacke sukne* Pet, *vilami mlát'ili*, *trľice* Hl, v prepozícii *tam poľa náz* Sil. K zjednodušeniu tejto skupiny dochádza aj v prevzatom slove *paláš* (*padaju paláš* Ar, *postavili paláš* Bin, maď. *padlás*). V čase Štolcovho výskumu staršia generácia značne pravidelne používala tvary *prijala*, *zabula*,²⁹ avšak dnes sa už bez výnimky vyskytujú len tvary *prijadla*, *zabudla*, *sadla* a pod. V zsl. type je pravidelne *-dl-* (*jídlo*, *pod zrkadlo* Piv).

Paralelne popri *-l-*, *-l'* namiesto *-dl-*, *-dl'* je v ssl. type *-n-*, *-ň-* namiesto skupiny *-dn-*, *-dň-* (*zaňje dvere* Pal, *saňe si*, *id'eme dovena* Pet, *aradácki čelaňici* Ar, *celjo otpoluňja* Hl, *tje stuňe*, *je xľano* Pad, *varjevala sa poluňjaška* Haj, *xoňik spravili* Šíd, *ni sa enaki* Ján, *enoducho počuvali* Zr, *ena srpská xizja* Aš, *do sreňej škol'e* Sad, *spoňje gati* Baj, *nosila sa spoňička* Kys, *kranuť* Ľub,

²⁴ Stanislav, J.: Liptovské nárečia. Martin: Matica slovenská, 1932, s. 81.

²⁵ Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I. Zvuková a gramatická stavba, c. d., s. 77.

²⁶ Marićová, A.: O jazyku. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, 2011, s. 129.

²⁷ Dudok, D.: Vznik a charakter slovenských nárečí v juhoslovanskej Vojvodine, c. d., s. 22.

²⁸ Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I. Zvuková a gramatická stavba, c. d., s. 77.

²⁹ Tamže, s. 78.

do tížňa, dopoluňja a otpoluňja Beg, mláňnik, zráňnik Kov, práznje lavice, ňislobono, voňku je už vino Pan). V niektorých verbálnych tvaroch nejde o dôsledný jav (tak spaňeš Kov, mohou aj spadnuť Pad). Namiesto *dn-* na začiatku slova je *n-* (ňeska sa ňeučja Pan, ňeskajšon čase Lal, ňeskajšje Slovensko Kov, zjnd'em nuka Hl). Konsonant *d* sa nevyslovuje ani v slove *dcéra* (*céra* sa vidala Ost, *céra slovenskiho farára* Zr). V zsl. type sa *-dn-*, *-dl-* pravidelne zachováva najmä v nárečí Selenče, zatiaľ čo v pivnickom nárečí sa často vyskytujú dvojtvary.³⁰ Interferencia stredoslovenského *-n-* a západoslovenského *-dn-* je však čisto individuálna a nie je podmienená hláskoslovnou sústavou nárečí.³¹

Namiesto *t* je *t'* v tvaroch numerálií *ped'esiāt'*, *šejd'esiāt'* a pod. (*išoū šejd'esiāt'* Lug, *ped'esiāt'* kilou Sil) a v tvaroch *s* *-krát* (častokrát' upjekl'i Baj, štirikrát' do tížňa Sel, cestuvaū dvakrát' Haj, zjavili sa prvikrát', stáū sa druhikrát' Slovák'om Zr). J. Štolc³² si všima aj výslovnosť *t'* namiesto *t* v slove *Ľurek*, *Ľurskí*, ktorú už neevidujeme. Avšak uvádzame iný príklad, a to *Ľurice* (Kov) ako pomenovanie sviatku (Turice).

Proti *mlatok* je v ssl. nárečiach *mlačok* (to je mlačok Baj). Namiesto *t'* je *k* v tvare *naspek* (dva roke naspek Beg, bežad' naspek Hl, zaz naspek Bl, peši naspek Ost). V oboch typoch nárečí je *-ck-* namiesto skupiny *-tk-* (šecko edno Beg, ostálo šecko Ján, zničila šecko Kov, f tēm šeckēm, šecko hovoríme dlho, šecko ňevím Piv, šecko pomišanē Sav). Zaznamenávame aj tvar *arcikul'e*, v ktorom sa namiesto *t* vyskytuje konsonant *c* (χod'jevame na arcikul'e Sil).

Srbské *ć* sa všeobecne vyslovuje ako *t'* (vol'áki Jan'koviť Sad, ja soj Kaleniťová Ján, do Ostojiťeva Ost, v Laliť Sad, Slováci vo Višnit'evu Viš). Pod vplyvom srbsčiny sa často objavuje *t* namiesto *c* v slove *marec* (narod'ení som dvaca d'evjatihi marta Pad, iš'li zme dvacad' ósmiho marta Lal, srb. mapr).

c, 3, č, ž

Skupina *-s'* sa vyskytuje namiesto skupiny *-c'* (*išoū pomóst'* Ján, bud'eme móst' Pan) a *-sc* (*peču prast'e* Haj, χováme prast'e Pad). Numerálie 11 – 19 majú pravidelne *c*, resp. *3* na konci slova (*bol'i štrnác*, *petnác* Kov, *okolo edonáz* Pad, *trináz rokou* Ar).

Občas je v ssl. type konsonant *c* namiesto *č* (*cisto slovenskí Čel*, *cistuo projektovaňja* Hl, *na cistuo bjelo* Kys, tiež aj *cisti dom* Viš). Za *nič* je všeobecne *ništ* (nemóžem ništ Ján, ňexovám ništ Pad, skoro ništ Aš), rovnako aj v zsl. *ňižd* *ňeňi* Piv, *ňemá ništ*, *ňemóžem vám ništ* Sav.

Namiesto *č* je *t'* v tvare *paňtuške* (*u ná sa paňtuške* Baj, *obl'jekame si paňtuške* Bol', nem. Bandschuh-). Konsonant *ž* sa často vyskytuje najmä v slovách prevzatých zo srbského, resp. tureckého jazyka (*telko tiy dažbinou* Lug, *ke kcu žepárac* Ján, *boū aj v žámiji*, *žabe nám to* Lub), alebo celkovo v slovách, v ktorých sa aj v srbsčine vyskytuje (*ňedovážali pomaranže* Baj, *obl'ečjeme do pižáme* Ar, *menažment* Ján, *menažer reštaurácii* Bel). Namiesto *šanca* je často ako v srbsčine *šansa* (*ed'iná šansa* Lug, *ňemaū šansu* Sel), podobne ako aj *finansije* (*finansujeme* Ján).

s, z, š, ž

Namiesto *ž* sa vyskytuje *z* v tvaroch *ze'ezo*, *ze'ležnica* a namiesto *š* je *č* v tvaroch *čák* Kul, *velká varečka* Kov, eventuálne *počta* Kov, *počtár* Hl. Občas je *3* za *z* v slovách *mozog/k*, *mozge*, *mjažga*.

Namiesto *š* je často *s* ako v srbsčine (*studen'ri* Kul, *specificki* Novosađaňja Kul, *dobri sport* Kys, *stipendija* Sel, *tika sa sportu* Sil, *studencki dom* Ar, *lud'ja sa specificki* Ost, *z instruktorom* Zr, *moja inspiracija* Šid, *kupili instrumenti* Bin, *kompl'etná infrastruktúra* Lug).

³⁰ Štolc, J.: Slovenské nárečia v Juhoslávii. O výsledkoch nárečového výskumu slovenskej menšiny v Juhoslávii od 12. VIII. do 9. IX. 1947. In: Kultúrny život, 1947, roč. 2, č. 21, s. 3.

³¹ Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I. Zvuková a gramatická stavba, c. d., s. 79.

³² Tamže, s. 79.

k, g, χ, h

V oboch typoch nárečí sa adverbálne pronomína vyskytujú v podobe *gd'e, vol'agd'e, ňigd'e, ňigdi* (v ssl. type však častejšie *d'e, vol'ad'e: d'e nocuval'i Sil, d'e žili národi Bl, vol'ad'e odiňd'eme, d'e ná _ sretnu Ost, vol'ad'e f'p'iatej tried'e Kul*). V zsl. type je analogicky *gdo, ňigdo, volagdo* (*pripojil volagdo Piv, ňigdo, nemá gdo Sav*), na rozdiel od ssl., kde je pravidelne *kto, ňikto, vol'akto* (*kto bud'e misl'jet' Sel, ňikto ňerobių Sil, vol'akto zomrje Aš*).

V ssl. type sú pred *h* obyčajne znelé konsonanty (*mala zhodnoti't, rod'ina sa zhr'nula Kov, zhovár'ali sa Bl*). Konsonant *h* v skupine *zh-* sa tu občas nevyslovuje, a to predovšetkým pred vokálom v slove *zovárat'* (*ňezovárame sa Ján, zo šeckima zovárat' Kov*), ako aj pred konsonantom *r* v slove *zromažd'eňja* (*χod'i do zromažd'eňja Sel*). V zsl. type je stále *shovárat' sa* (*ňigdo ňeshovárá Sav*), resp. *sovárat' sa* (*ňekcú slovenskí sovárat', móžme sa posovárat'*). J. Štolc³³ si výslovnosť *sh-* všima aj v Bajši – zisťujeme ju taktiež v našom materiáli (*slovenskí sa shovára*).

V Bajši možno celkom zreteľne pozorovať výslovnosť *h* pred a medzi vokálmi aj vtedy, keď sa tam očakáva *χ* (*hovorila slovenčinu, avšak aj víhova, hod'ilo sa do kostola, trohu inak, zahová-vame identitu, priházaų sem, do hotára, neskôr však u istého informátora do χotára, χovorilo to d'četa slovenčinu*). J. Štolc³⁴ necháva otázku výslovnosti *h* namiesto *χ* otvorenou, pričom sa však domnieva, že výslovnosť pri vzájomnom bilingvizme prenikla do slovenskej reči z maďarského a srbského jazyka. Vzhľadom na to, že sa podobný jav nezaznamenáva v iných slovenských nárečiach v Srbsku a že konsonant *h* ako znelá, laryngálna hláska nie je súčasťou zvukového systému srbského jazyka, by sme však jeho výskyt vo vyššie uvedených pozíciách vyhľadávali skôr vo vzťahu k maďarskému jazyku. Predpokladáme, že k zrušeniu rozdielu medzi *h* a *χ*, ktoré sa najčastejšie prejavuje v zániku *χ* vo výslovnosti a jeho splynutiu s konsonantom *h*, dochádza v podmienkach aktívneho slovensko-maďarského bilingvizmu v uvedenej lokalite.

Podobný jav zaznamenávame aj medzi nositeľmi slovenského nárečia v Ostojičeve (*hod'il'i zme, Pol'iaci prihod'il'i, strehu spravi'l'i*), ktorí sú poľského pôvodu a sú taktiež v každodennom kontakte s maďarským jazykom.

Výslovnosť *h* namiesto *χ* si všímame v tvaroch substantív *Horvácko* (z *Horvácka* Kov), *Horvát* aj v iných lokalitách, v ktorých sa však paralelne vyskytujú aj zo srbčiny prevzaté a slovenskému jazyku prispôbené slová *Xrvácka, Xrvát*. Konsonant *h* sa často vynecháva v slove *história* (*istória* Pad, *počuli s'te už istóriju* Baj, srb. *историја*).

Vzhľadom na to, že srbský konsonant *g* a slovenský konsonant *h* sa v jazykovom vedomí používateľov analyzovaných nárečí zafixovali ako korelačná dvojica,³⁵ často sa v nich vyskytujú slová ako napr. *pohotovo/e*, ktoré sa používa vo význame srbskej partikuly *порото* (*najmä*): *ni je dobre, pohotove sedl'jakovi; málo je tių, pohotove mladių l'ud'i* Lug a pod.

Namiesto *χ* je často *k* (*kcjevan χod'jevat' Pal, kcela spat' Pet, ke _ ca uskli, nag ho opravíme Hl, vol'ad'e sa skovám Haj, strašná nátko Kov*), resp. *h* (*fodbal nahám Kul*). Namiesto skupiny *-χš-* je *-kš-* v komparatívnych tvaroch (*dlkši čas Kys, drakši Lug, sukši rok Pad, lakši zakončiju Baj, troųa t'ikšių Pan*). Namiesto *χ* je *c* v slove *vareca*.

J. Štolc³⁶ si všima aj výslovnosť *-χt-* namiesto *-kt-* v slovách *reųtor, doųtor*, ktorá už dnes nie je frekventovaná. V prevzatých slovách je namiesto *χ* zvyčajne *k* (*kol'era, katekizmus* ako v maďarčine, *koreografija* ako v srbčine). Tak je napr. *šel'ake koreografije* Pal, *náš koreograf*

³³ Tamže, s. 92.

³⁴ Tamže, s. 81.

³⁵ Pozri Myjavcová, M.: Kontaktné častice v živej reči vojvodinských Slovákov. In Šimková, M. (ed.): Slovo – tvorba – dynamickosť. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2010, s. 387.

³⁶ Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I. Zvuková a gramatická stavba, c. d., s. 81.

Hl, *taká charakteristika* Bl, *neboli orchestri* Zr. Konsonant *k* sa často vynecháva v slove *eľektrika*, a to najmä v prejavoch staršej generácie nositeľov slovenských nárečí v Srbsku (*hrejem sa na eľetriku, mám eľetričnú pec* Kov, *platíš eľetriku* Kys, *nemali zme eletričnu* Pan).

Pod vplyvom srbčiny veľmi často evidujeme *χ* namiesto *h* (*mój χobi* Lug, *na reχabilitáciu* Ján, *muzickje χiti* Sil, *χumor* Bin, *sibirski χaski* Vin, *velkje χoteli* Šíd, *χigijena, χipotéka* Pan).

Neutralizácia vlastnosti artikulačného miesta v dvojici *m – n*

V nárečiach ssl. typu má táto neutralizácia maximálny rozsah.³⁷ Uplatňuje sa na tvaroslovnej hranici slova pred konsonantmi a na konci slova. Proti bilabiálnemu *m* stojí nelabiálne *n*, ktoré sa na neutralizačnom mieste vyskytuje v závislosti od predchádzajúceho konsonantu v troch kombinatórnych variantoch, a to ako prealveolárne okluzívne *n*, ako velárne okluzívne *ŋ* alebo ako neokluzívne *n*. Nazálny nelabiálny konsonant *ŋ* sa neutralizuje rovnako ako konsonant *n* v tých istých variantoch.

Za konsonanty *m, n, ŋ* je pravidelne *m* vnútri slova pred bilabiálnymi konsonantmi (*šeci sa hambija* Beg, *na klembe* Baj, *do hambáru* Kov, *hudže cimbal, limbačková lopta* Pan, *prišli kombaje* Boľ, *doňjesou bombóňi* Dob), na konci slova pred bilabiálnymi konsonantmi a pred vokálmi v nasledujúcom slove pri neporušenom artikulačnom prúde (*tem burek* Baj, *mamim bratrañec* Kys, *pám profesor* Sil, *Pám Boχ* Ost, *ľem peñjaze* Vin, *vom bou* Šíd, *pred jesem prišli* Aš, resp. *tem aerodrom, pám učiteľ* Hl, *ľem označenuo* Dob, *edom obet* Pet), na konci slova pred artikulačnou prestávkou (*každí tíždem* Pal, *peď hod'im, Zvol'em* Pet, *dobrí d'em, zvoňu tel'efom, velkí bazem* Čel, *noví zákom* Beg, *červení karmim, z Hložiam, takí betom* Hl, *veľa svím* Kul, *voziu kamiom* Lal, *mój sim* Lug, *spjevame pesem* Ar, *najviši stupem, tento korem, velkí ohem* Pad, *edom probl'em, som Kovačičam, hrebem, vozil'i jačmem, velkí kemem* Kov, *mal'i ter'em* Vin, ale aj *do slovenskiy d'ed'im* Ost, *d'esad' žiem* Beg). V zsl. type je na konci slova pravidelne etymologické *m, n, ŋ* (*velkí volán, bud'e ten* Piv, *len, ten pohrep, celí d'en* Sav, *majú metláreň* Selk). Tento druh neutralizácie v časti novohradských nárečí a na Dolnej zemi si všimajú aj autori Slovenskej gramatiky.³⁸

Za konsonanty *m, n, ŋ* pred orálnymi alveolárnymi konsonantmi *t, d, n, l, r, c, ʒ, č, ž* je prealveolárne *n* a pred palatálnymi *t', d'* je palatálne *ñ*, a to vnútri slova na tvaroslovnej hranici (*tinto χlapcom* Kov, *od Ňencou* Kys, *o tontoka, o bañd'e* Ar, *bud'eme páñri't* Lug, *sed'eñtisic* Slovákou Sad, *po akceñt'e* Ost, *každí poñd'elok* Pan) a na konci slova pred vyššie uvedenými konsonantmi pri neporušenom artikulačnom prúde (*pán dozorca* Zr, *ten dinár* Dob, *koren toho* Pan, *mán dve mená* Bel, *vrañiñ t'i* Beg). Tento typ neutralizácie sa uplatňuje aj v zsl. type (*f tonto dñi, id'en do školi, potom in dojd'em, χod'in tancuvať* Piv, *učiteľka in doχázá, ñevin čo* Sav).

Za konsonanty *m, n, ŋ* pred velárnymi konsonantmi *k, g* je velárne *n (ŋ)*, a to vnútri slova na tvaroslovnej hranici (*vínko, Marienka* Pal, *ñevedonki* Kys, *mañka* Ar, *vanjúšike* Sil, *Ankino, takí štráng bou* Bl, *robí sa zmáčanka* Haj, *vol'áke miš'ļenke, senka* Kov, *naša rod'inka* Ost, *do šopingu* Pad, *do Engľ'eskej* Aš, *tíxá d'ed'inka* Bel) a na konci slova pred vyššie uvedenými konsonantmi pri neporušenom artikulačnom prúde (*voj krič'i* Pet, *ednoñ kraji* Bin, *zdvihoñ tañ kredit, d'eñ konfirmácie* Lub, *oseñ kilometrou* Vin, *nán gazd'iná doñjesla* Kov, *f slovenskoñ kroji* Bel, *križon krážom* Kov). Tento typ neutralizácie *m, n, ŋ > ŋ* v plnom rozsahu zaznamenávame aj v zsl. type (*Jan'ko, dušánka, ketínka, kašmerínka, leñ kopkám, fungujeme, soñ Karolína* Piv).

Za konsonanty *m, n, ŋ* pred orálnymi labiodentálnymi *v, f*, prealveolárnymi *s, z*, postalveolárnymi *š, ž*, palatálnymi konsonantmi *j, l'*, velárnym *χ* a laryngálnym konsonantom *h*, ako aj pred likvidami *r, l* je konsonant *n*, vyznačujúci sa neurčitou labializáciou s nosovou rezonanciou.

³⁷ Tamže, s. 83.

³⁸ Pozri Paulíny, E. – Ružička, J. – Štolc, J.: Slovenská gramatika. Bratislava: SPN, 1968, s. 43.

Uplatňuje sa vnútri slova na tvaroslovnej hranici (*šansa* Bin, *d'ed'inski krčmári*, *pri Bánskej Bistrici*, *družice vinšovali* Pet, *slovenská cirkeu* Baj, *na Slovensko* Beg, *mat'erskí jazik* Čel, *po-menšie* Kys, *t'enšia* Lug, z *manželkou* Dob) a na konci slova pred vyššie uvedenými konsonantmi pri neporušenom artikulačnom prúde (*edon spolužiak*, *id'en spať*, po *ton šeckom* Kov, *ihrán folklór*, *son Slováčka* Pal, *ñenačin zabudnuť* Bel, *vidala son sa* Bel). V skupine *nr* často zaniká *n*: *edo _rás* namiesto *edon rás*. V plnom rozsahu sa uplatňuje aj v zsl. type (*tín sa bavi*, *tan sa zarábá* Selk, *slovenské kroje*, *poton sa id'e* Piv, *lenže hovorím*, *bractvo jedinstvo* Sav).

Tento typ neutralizácie sa však nerealizuje vždy dôsledne. Práve naopak, v súčasnosti zaznamenávame čoraz viac odchýlok, ktoré sa uskutočňujú v prospech *-m* predovšetkým na konci slova bez ohľadu na nasledujúci konsonant (*pám farár*, *pójd'em gu spoved'i*, *je tam hlauñi*, *tem verš* Pal, *póď'em k ñemu* Bel). Hoci je občas veľmi ťažko zistiť priebeh vysvetľovanej neutralizácie, ktorej problematika si podľa nášho názoru vyžaduje osobitný podrobný výskum, domnievame sa, že neuskutočnenie neutralizácie súvisí s použitím konkrétnych tvarov, najmä 1. osoby singuláru indikatívu prezenta verb (*misím robiť* Haj, *putujem do škol'e* Vin, *plánujem hosťuvažia* Sad, *ñemóžem sa* Beg, *ñemam čas* Hl, *mám trinác* Lub), ako aj napr. frekventovaných tvarov *tam*, *sem*, *ľem*, *d'em*, *potom*, *edom*, *pám farár* a pod. (*potom dva tížne* Vin, *d'em f pol'i* Boľ, *d'em skorej* Lub, *ľem z rodičma* Dob, *lemže muštraju* Pal, *buď'em tam*, *edom xlapec* Bel). J. Štolc³⁹ usudzuje, že artikulácia v týchto prípadoch najčastejšie nie je prerušená, iba oslabená a vzápätí je artikulovaný konsonant nasledujúceho slova. Občas sa však neutralizácia neuskutočňuje práve z dôvodu realizácie pauzy alebo zdôraznenia nasledujúceho slova (*o čom to čítame* Pal, *je prob-ľem tam* Pet).

V nárečiach zsl. typu sa zmena *-n*, *-ñ* > *-m* na konci slova pred pauzou neuskutočňuje a aj neutralizácia *-m* > *-n*, *-ñ* pred konsonantmi nie je pravidelná. Práve preto sú podľa J. Štolca⁴⁰ podoby vymykajúce sa neutralizácii v zsl. lokalitách a v lokalitách, v ktorých sa ssl. nositelia nárečí stretávajú so zsl. nárečiami, pochopiteľné.

Neutralizácia vlastnosti artikulačného miesta v rade párových prealveolárnych a postalveolárnych, resp. alveopalatálnych konsonantov

K tejto neutralizácii dochádza na tvaroslovnej hranici a na konci slova. Tak namiesto skupín *t't*, *d't*, *t'd*, *d'd* zjednodušením vzniká *t*, *d* (*dos _tu okolo*, *kosi _trávu* Pal, zvlášť *_tixto*, *hñe _to prej'd'e* Sad, *seďeñd'esja _treťi* Kov, *dvaca _treťiho apríla* Šíd, *doz _dobře* Kys, *odínz _do internátu*, *iz _do Novího Sádu* Ar, *trikrá _do tížňa* Haj.), podobne ako aj namiesto skupín *tt'*, *dt'*, *td'*, *dd'* zjednodušením *t'*, *d'* (*pre _ťebou* Pad, *naučij'u o _d'eťi* Zr, *oťiaju odišla* Lal, *od'eľij'u to* Dob).

Namiesto skupín *sč*, *zč*, *sš*, *zš*, *sž*, *zž* je *šč* (*kceme obráščok* Kys, *ščasu načas* Pet, *sukña š čipkami* Hl, *š čjernim*, *š červenim papj'erikom* Bl, *š časom* Bin, *š čím obrábať* Piv, *š Čiernej Hori* Sav), resp. *šš*, *žž* a zjednodušením *š*, *ž* (*tera _žije* Baj, *roštril'i* Lal, *ke _ná _švábi bili* Lub).

J. Štolc⁴¹ uvádza, že namiesto skupiny *čs*, *čz*, *šs*, *žs*, *žz* je *cs* a neutralizáciou záveru *c* (*rosprá-vam po aradácki*, *v aradáckom pol'i* Ar), resp. *ss*, *zz* a zjednodušením *s*, *z* (*boskí*, a *_sa stena čer-veñela*, *ja u _slabñem*, *u _za starú sa rátam* a pod.). Na tomto mieste však musíme poznamenať, že vnútri slova oveľa častejšie zaznamenávame zjednodušené *š*, *ž* (*muškje osobi* Pad, *rosprávať po naškí* Sad), ktoré sa v tejto pozícii vyskytuje aj v srbskom jazyku.

V srbcine sa tento typ neutralizácie uskutočňuje omnoho častejšie a neraz dochádza aj k spĺvaniu konsonantov, resp. k zániku jedného konsonantu, ktorých zjednodušená výslovnosť sa

³⁹ Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I. Zvuková a gramatická stavba, c. d., s. 85.

⁴⁰ Tamže, s. 85-86.

⁴¹ Tamže, s. 86.

rešpektuje aj v pravopise.⁴² Možno teda konštatovať, že vplyv srbského jazyka podporuje proces uskutočnenia predmetnej neutralizácie v týchto nárečiach (napr. *rožalost'it'*, srb. *ражалостити*).

Neutralizácia protikladu sykavosť – nesykavosť a okluzívnosť – neokluzívnosť

Namiesto skupín *tc, dc, t'c, d'c* je zjednodušené *c* (*krsňiho oca* Sil, *okolo húcoy* Zr, *f senci, po-ceňuju t'a* Lug, *robiy št'ece, šeci traja* Sad, *zriadi _ celú faru* Pal, *klama _ cuziž* Piv). Namiesto *t, d, t', d', c, 3 + s, z* je *c, 3* (*octrihoj film* Haj, *miselo sa octrihnut'* Lal, *z novohrackej stolici, novosacki rozhlas* Zr, *dvacat' kilometroy, prectavili sa* Pet, *bivali susectve* Baj, *a'e poctate Kul, regrucki tañec* Kys, *octahuvat' sa* Sel, *bractvo* Ar, *preca sa nedáme* Pan, *sporcki klup* Vin, *f toy kamaractve ozrkadl'uvalo sa bractvo* Kov, *d'ecká besjetka, ocpjevame f kostole, stara _ca o zvoni* Pal, *po _ zrkalom* Hl, *sed'eñdesja _ ced'em rokoj* Haj). Namiesto *t, d, t', d' + č* je *č* a namiesto *t, d, t', d', č + š, ž* je *č, ž* (*bol'i mlači* Beg, *mlačja skupina* Hl, *bud'e rečja* Ar, *kračje kusi* Bin, *tvrči Slováci* Sad, *bohači Slováci* Kov). Podobne je namiesto *c, 3, č, ž + s, z* vždy *c* (*enu no _ com nemohou spať* Šíd, *teraz vja _ca* Paz), zatiaľ čo za skupiny *c, 3, č, ž + š, ž* sa realizuje *č* (večí problém Paz).

Okluzívne konsonanty *t, d, t', d'* sa v postavení po sykavkách na tvaroslovnej hranici a na konci slova najčastejšie nevyslovujú. Namiesto skupín *stn, stñ, štñ, zdn, ždñ* je preto *sn, sñ, šñ, zn, žñ* (*tak príležitosne* Pal, *zúčastňujem sa, vlasná mama* Pet, *kapusnyo cesto* Baj, *mjesni odbor Čel, krsná mama* Hl, *v mjesnosti Ost, št'asná, boj zamesnaní* Pad, *národnosná rada, najšt'asnejší d'em, zvlášne* Sad, *prázna ulic* Kov). Za skupinu *stl* je *sl-* (*št'asliví, rjaslo, narijasoy* Pan), a za *stk* je *sk-* (*stat' sa dobroj folkloriskoy* Hl, *meská časť* Pan, *čjaska d'ediñe* Pad).

Výslovnosť skupín *st, st', zd, zd', št', žd'* na konci slova sa pri splývavej výslovnosti často zjednodušuje na *s, š, z, ž* (*iz _na Slovensko, prejs _popri* Pet, *mala radoz _mama* Hl, *nájz _aj priazu* Lal, *pomóz _ mladim* Lug, *tajz _ na pl'ac* Sil, *dvaca _ šez _ domoy, klás _ čisla* Pal, *spjevame Milos _ Pána, doz _dlho* Baj, *iz _ vol'akomu* Beg, *žjadoz _naša* Bin). Skupiny *st', zd'* na konci slova pred sykavkou na začiatku nasledujúceho slova pri menej starostlivej výslovnosti často úplne zanikajú (*še _ žjaky* Čel, *kcela bi som i _zas* Hl, *máme do _zliž žjaky* Kys).

Často sa pred konsonantom na začiatku nasledujúceho slova vyslovujú konjunkcie *ke*, ve namiesto *ked', ved'* (*ve _ti povijeme* Pal, *ke _máme matematiku, ke _prid'eme domoy, ke _bud'ež nevesta* Pet, *ve _vid'š* Kys, *ve _došlo ráno* Piv). Forma *ke* je takmer systémovo aj pred sykavými konsonantmi (*ke _zme bol'i* Pet, ale aj *ke _cme išli* Erd, *ke _ca skruca* Kys, *ke _com bola džouka* Hl, *ke _cme kresleli, ke _ca kultúra* Piv). Občas sa však vyskytuje *ke _sme, ke _sa* (*ke _sa pokazja* Pal, *ke _sa prvi žeñij* Pet, *ke _sa učim* Mit). Podoba *ke* sa všeobecne používa, zatiaľ čo *ked'/t'* je dodnes v bežnom rozhovore zriedkavá a možno ju pokladať za prínos z iných nárečí alebo zo spisovného jazyka.⁴³

Znelostná neutralizácia

Znelostná neutralizácia sa v týchto nárečiach realizuje pomerne pravidelne. J. Štöle⁴⁴ uvádza, že na rozdiel od zsl. typu, v ktorom znelostná dvojica *v – f* existuje a pravidelne sa neutralizuje, v ssl. type je v sonórny konsonant, ktorý sa neneutralizuje. Ojedinele sa však pod vplyvom spisovného jazyka vyskytujú aj formy *fiedi, fčas* a pod., resp. systémovo *f _ tom*, čo svedčí o sporadickej, obmedzenej neutralizácii *v – f* na začiatku slov. Vo všeobecnosti sa však tento typ neutralizácie uskutočňuje rovnako ako aj v iných ssl. slovenských nárečiach.

⁴² Pozri aj Týr, M.: *Slovenčina v praxi. Štúdie z konfrontačnej a aplikovanej lingvistiky*. Nový Sad: Futura publikácie, 2004, s. 36.

⁴³ Pozri aj Štöle, J.: *Reč Slovákov v Juhoslávii I*. Zvuková a gramatická stavba, c. d., s. 89.

⁴⁴ Tamže, s. 89.

V slovách cudzieho pôvodu je zaujímavý spätný jav prejavujúci sa v dosadzovaní znelého konsonantu v závislých pádoch bez ohľadu na jeho etymologický pôvod, zatiaľ čo v nominatíve na konci slova býva často pôvodný neznelý konsonant (*Bečkerek – do Bečkeregu, Palánk – do Palángu*).

V tvare 1. osoby plurálu indikatívu prézenta verba *biť* (v zmysle existovať) je v ssl. type zväčša *zme*. V zsl. type a v niektorých ssl. lokalitách je však *sme*, príp. aj *zme* (*d'eváti sme, boli sme mladí* Piv, *šeci sme jag jedno, mi sme Slováci, sme po celěj d'ed'ine* Sav, *tan sme rezali* Selk). Berúc do úvahy fakt, že tvar *sme* môže byť pôvodný (v ipeľskom nárečí v Novohrade a v Gemerí je *smo*), J. Štolc⁴⁵ podotýka, že kolísanie medzi tvarom *zme* a *sme* má pôvod zaiste v stretnutí obyvateľov z rôznych nárečových oblastí Slovenska. Tento tvar *sme* im je o to bližší, že ho každodenne používajú aj v štátnom srbskom jazyku (srb. *смо*).

Na tomto mieste si dovoľujeme poznamenať, že v kontaktovom srbskom jazyku nedochádza k spodobovaniu konsonantov v tých istých pozíciách ako v slovenskom jazyku. M. Týr⁴⁶ upozorňuje, že v srbčine dochádza k asimilácii neznelého konsonantu len pred párovým znelým konsonantom (даназ га нисам видео) v rámci dvoch slov tvoriacich výslovnostný celok, zatiaľ čo pred sonórou a pred vokálom sa neznelý konsonant v tejto pozícii zachováva (наш народ, отац иде). Po vylúčení všetkých nesystémových asimilačných javov, ktoré v prejavoch našich informátorov vznikli vplyvom nefunkčných páuz (*tak... ako Petrovčaňja* Pet, *ňedávali baš... zem* Baj, *tak... za pár dñl* Čel), zisťujeme, že práve v uvedených prípadoch často nedochádza k znelostnej neutralizácii ani v slovenských nárečiach na tomto území (*náš nárot* Baj, *hladať robotu* Bel, *naučiť aj o službách* Cub, *slovenskí duž ostáju* Bel, *teras nás učí* Mit, *brat ako mladí* Haj).

Zdvojené konsonanty

Zdvojené konsonanty v skúmaných nárečových typoch neexistujú. Dva rovnaké konsonanty pravidelne v každej pozícii splyývajú v jednoduchý konsonant (*sed'e metroví* Kov, *zopá rokou* Pal, *naprikla do robot'e* Kys, *le mlačja skupina* Hl, *te milostiví rok* Beg, *ňiš to ňeňi* Piv). Pri prerušenom artikulačnom prúde alebo pri zdôraznení určitého tvaru sa však vyslovujú oba konsonanty (*buď'em maliar* Pal, *robím maľej šk'olki* Bel, *lem mi* Ost). Po uskutočnenej znelostnej neutralizácii splyývajú v jeden konsonant aj dovtedy síce artikulačne príbuzné, avšak nerovnaké konsonanty (*pre Turíce* Pal, *tka d'al'ej* Lal, *za založit', jestvuva d'ed'ina* Lug, *standar troxa lepši* Sad, *ná zamiňajú* Piv, *do tro hod'in rano* Pet).

Vybrané suprasegmentálne javy

Kvantita

V ssl. type nárečí sa kvantita využíva obmedzene. Ide o fonologicky relevantnú zvukovú vlastnosť, ktorá sa tu využíva tak ako v ostatných ssl. nárečiach. Nositeľmi kvantity v tomto type sú vokály, diftongy a likvidy *r*, *l*. V zsl. type sa kvantita využíva bez obmedzenia vyplývajúceho z rytmického zákona a nositeľmi kvantity sú v ňom vokály a likvidy *r*, *l*.

Celkovo možno konštatovať, že najmä vo verbálnych tvaroch oboch typov nárečí sa vyskytujú charakteristické južnossl. a zsl. kvantitatívne javy (ssl. *ňesu, piju, spomenuť, spadnúta, zomrjeti, zaprieto* – zsl. *ňesú, pijú, spomenúť, spadnutá, zomretí, zapreté* a pod.).⁴⁷ Pozoruhodné je, že na rozdiel od svojich predchodcov J. Štolca a D. Dudka si A. Marićová⁴⁸ všima realizáciu predĺže-

⁴⁵ Tamže, s. 92.

⁴⁶ Týr, M.: Asimilácia spoluhlások v slovenčine v porovnaní so srbčinou. In Dudok, D. (ed.): Zborník Spolku vojvodinských slovakistov. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov, 2000, č. 16-18 (1994–1996), s. 72.

⁴⁷ Pozri aj Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I. Zvuková a gramatická stavba, c. d., s. 96.

⁴⁸ Pozri Marićová, A.: Slovenské nárečie Starej Pazovy. Nadlak – Bratislava: Vydavateľstvo Ivan Krasko – Vydavateľstvo ESA, 2006, s. 30, s. 36-37; Marićová, A.: O jazyku, c. d., s. 132-134.

ných prípon *-ěj* a *-óu*, ktoré považuje za inovačný jav v ssl. nárečiach. Táto autorka konštatuje, že prípona *-ěj* sa vyskytuje v tvaroch genitívu, datívu a lokálu singuláru adjektív ženského rodu a podľa nich sa skloňujúcich tvaroch pronomín a numerálií (*mojěj starěj mamički, fkerěj sukňi, od edňěj žeňe, z druhěj svetověj vojňe*) paralelne s príponou *-ej*, a to tak v nárečí Starej Pazovy, ako aj v Báčskom Petrovci, Hložanoch, Kulpíne a v Kysáci. Taktiež registruje výskyt prípony *-óu* v tvaroch inštrumentálu singuláru ženského rodu substantív, adjektív, pronomín a numerálií (*s pest'óu, z vodóu, s krsnóu mamóu, z mojóu sestróu, l'avóu nohóu, druhóu rukóu*) a genitívu (akuzatívu) plurálu maskulín, resp. genitívu feminín (*Srbóu, sinóu, hrncóu, kňišköu, kravóu, dlaňóu*), v tvaroch posesívnych a vzťahových adjektív (*bratóuho, ocóumu, pazóuski*), v koreni domácich a prevzatých slov pred *u* (*dažd'óuka, židóuka, Pazóučam, Petróučaňia*), v tvaroch participia präterita (*bóu, išóu, zedóu*) a vôbec pri systémovej zmene *l* na *u* (*kostóu, stóu, póu*) v jednotlivých slovných druhoch.

M. Týr⁴⁹ sa v nepublikovanej magisterskej práci o hláskoslovnej sústave petrovského nárečia taktiež zmieňuje o týchto javoch, avšak domnieva sa, že v prípade *-ěj* by sa dalo uvažovať skôr o polodĺžke. V ďalšej práci autor komentuje, že si toto dĺženie prípony zasluhuje osobitnú pozornosť.⁵⁰ Vzhľadom na to, že pozorované javy nie sú charakteristické pre úplne všetky nárečia ssl. typu a že si týmito autormi nastolená problematika vyžaduje osobitný, podrobnejší výskum s použitím presných fonologických metód na zistenie realizácie uvedeného procesu predĺženia kvantity v nich, ju v nárečovom materiáli, pochopiteľne, neoznačujeme.

V týchto nárečiach sú početné slová, ktoré sa používajú v neobvyklej dlhej, resp. krátkej podobe. V ssl. type je tak napr. *rano*, sporadicky aj *ráno* (*do tro _hod'ín rano* Pet, *o piätej rano* Hl, *rano staňeš, do rana* Kov, *nad ránom* Pet), *zahrada* (*zo zahrade* Pad, *zahradu sad'ím* Erd), ale aj *mesací* (*ose _mesací* Sil, *šez _mesací* Baj, *pár mesací* Čel), *ráj* (*ako v ráji* Pad), *slúha* (*nači _mu slúha* Kov), *bič* (*trebí bič* Kov).

J. Štolc⁵¹ poznamenáva, že prevzaté slová sa začleňujú do slovnej zásoby aj tak, že sa ich prozodické vlastnosti a ich postavenie v slove upravia podľa zvukovej sústavy preberajúceho jazyka. Tak je to napr. v súvislosti s prízvukom, o ktorom píšeme nižšie. Dĺžka slabík v týchto nárečiach sa zväčša zachováva na tej slabike, na ktorej bola v pôvodnom jazyku alebo sa niekedy jej postavenie v slove presúva na inú slabiku.

V slovách maďarskej proveniencie sa pôvodná dĺžka podľa J. Štolca⁵² zachováva najmä v jednoslabičných slovách (*do ritu* Čel, *no hát* Hl, *dva lánce* Ar), v dvojslabičných a trojslabičných slovách v prvej (*Báči Đuro* Šid, *bá'ta Uhl'íkou* Bin, *voláme gó'le* Dob, *do vároša* Baj, *pot pártami* Pet, *tašká táška* Pan, *taká lárma* Kov, *ze sálaša* Piv, *boli bíreši* Sav) alebo v druhej slabike (*do hambáru*, *bou be'ár* Kov, *padau paláš* Ar, *ňeboli kanási* Lub, *preskakujeme garát* Pet, *odñjezd' aj sersám* Baj).

V slovách nemeckej proveniencie sa dlhá slabika zachováva v jednoslabičných slovách na konci slova pred jednoduchým konsonantom alebo vnútri slova pred jednoduchým vokálom (*maju druot* Baj, *več'í hűf* Zr, *múr zvonku* Pal), v dvojslabičných slovách na prvej slabike (*blůžna* Ar, *šnúrka* Lug, *voziť fűrik* Kov) alebo občas na slovotvornej prípone, ako aj vo verbách modifikovaných z *-ieren* na *-írat'* (*do Be'lehradu studírat'* Ar, *kunícírán* z *ľud'ma* Pad, *ľem operíšeme, ad'ustíral'i do pižáme* Kov, *trenírat'* fodbal Zr, *to'leríše* sa Lug, *pulsíra š časom* Bin).⁵³

⁴⁹ Týr, M.: Glasovni sistem slovačkog govora Bačkog Petrovca, c. d., s. 17.

⁵⁰ Týr, M.: Z hláskoslovnej problematiky. In Týr, M. (ed.): Slovakistický zborník. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť, 2006, č. 1, s. 54.

⁵¹ Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I. Zvuková a gramatická stavba, c. d., s. 97.

⁵² Tamže, s. 97; pozri aj Štolc, J.: Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku. Bratislava: SAV, 1949. 544 s.

⁵³ Pozri aj Štolc, J.: Reč Slovákov v Juhoslávii I. Zvuková a gramatická stavba, c. d., s. 98.

V slovách prevzatých z latinčiny a iných európskych jazykov sú dlhé slabiky ako v ssl. nárečiach (*bola progimnázija* Zr, *ħod'ij do áreñd'e* Baj, *naša famíl'ija* Kov). V názvoch mesiacov je však občas aj *jánuár, fěbruár, décembre* (*d'evetnáctiħo décembre* Sel, *dvaca _druhiħo fěbruára* Sil, *fěbruári sa sad'í* Erd) a pod vplyvom maďarčiny aj *méter*.

Kvantitatívne pomery v slovách prevzatých zo srbčiny sú omnoho zložitejšie ako v predchádzajúcich prípadoch. Namiesto krátkych a dlhých slabík s klesavou alebo stúpavou intonáciou sa v slovenských nárečiach realizujú ako krátke, tak aj dlhé slabiky. Presnými okolnosťami ich výskytu sa podrobnejšie zaoberá J. Štolc,⁵⁴ ktorým sformulované závery sú dodnes platné, a preto sa na tomto mieste nevenujeme danej problematike.

Prízvuk

V ssl. type nárečí sa uplatňuje dynamický prízvuk, ktorý je zvyčajne na prvej, zriedkavo aj na predposlednej slabike v slove. Podľa J. Štolca⁵⁵ je veľmi problematické vydedukovať, kedy sa realizuje na prvej a kedy na predposlednej slabike. Tento zvukovo komplexný jav, úzko súvisiaci s dôrazom a melódiou, býva aj značne rozkolísaný. V zsl. nárečovom type sa zreteľne realizuje na prvej slabike.

Pri preberaní slov zo srbčiny sa prízvuk v slovenskom kontexte zvyčajne posúva na prvú slabiku a tým sa aj srbská intonácia prispôsobuje slovenskej intonácii.⁵⁶ Tak je napr. *kupatilo* zo srb. купатило, *saláta* zo srb. салата.

Pri dôraze ako vetnej aktualizácii prízvuku sa často používajú pronominálne tvary (*nag aj ti vid'íš* Hl, *počúvaj ti mňa teras* Ľub, *aľe ja son kcela* Beg, *to mňa už ňezaujíma* Baj). Vokály sa pri ňom vyslovujú s tzv. rázom, t. j. s pevným nasadením hlásiviek (*'a títo na _spraviľi na ħudobniħ* Lug, *'a títoka dostáli normálno* Sav, *'a mñe sa to ňepáči* Sil). Zdôrazňovaním určitých tvarov, príp. následnou realizáciou pauzy sa naruša nielen artikulačný prúd, ale aj priebeh jednotlivých neutralizácií a zvukových procesov (*ja som Mariñim starí oľec* Kov, *vezñem mój tablet* Pet, *vñem možno edniħo Slováka, mám manželku* Bel, *ot toho momenta* Mit).

V závere štúdie možno konštatovať, že v porovnaní s vokalicickým systémom predmetných nárečí je vplyv cudzojazyčného prostredia viac badateľný na úrovni konsonantického, no najmä suprasegmentálneho systému. Vplyv srbského jazyka, v ktorom je prízvuk melodický (stúpavý a klesavý) s pevnou pozíciou v slove, si možno jasne všimnúť najmä v rečovom prejave príslušníkov mladších generácií. Súhlasíme aj s J. Glovňom,⁵⁷ ktorý konštatuje, že v prozodickej rovine sa tu pod vplyvom srbčiny rozrušujú ustálené intonačno-rytmické štruktúry a vznikajú prestávky – rázy, čím sa taktiež naruša legátová (viazaná) výslovnosť a realizuje sa tzv. písmenková výslovnosť. Celkovo možno zhodnotiť, že nami pozorované odchýlky najčastejšie predstavujú reflexiu pravidiel, ktoré platia v kontaktovom jazyku.

Ukážka záznamu nárečového textu

Rozprával Michael Belan z Ľuby (Sriem), 13-ročný

Nahrávka získaná dňa 26.04.2015

Ja so _Miħael Belan. Mám trináz rokoħ a ħod'ín do šñestej trijede. Ňeska sme mali konfirmáciu. Troħa sme sa kostole nuďili. Bolo pekñe. Učili sme sa od oktobra d'eckeje besjjetki. Tu je popri cirkvi. Troħa sme plakali, troħa sme sa smjali. Ja son sa maħ naučít' aj o službáħ Božij, kedi sa oni konaju aj tak, ako bola napísaná Nová zmluva, Stará zmluva. Ňebolo taškjo. Mezi Slováka-

⁵⁴ Tamže, s. 98-99. J. Štolc tu čerpá z diela Vuka S. Karadžića Srpski rječnik (1935).

⁵⁵ Tamže, s. 94.

⁵⁶ Pozri aj Marićová, A.: Slovenské nárečie Starej Pazovy, c. d., s. 83.

⁵⁷ Glovňa, J.: Znaký spisovnej slovenčiny vo Vojvodine. In: Philologica LXXIII, 2014, s. 240.

mi v Lubej pret konfirmáciu je običaj, aby sme sa išli opýtať ot krsný rodíčov, stary rodíčov, rodíčov. To voláko ide d'em skorej, pret konfirmáciu, a tak. Ja som išou večer. Bo som u stary rodíčov. Fčera som bo u krsný rodíčov. Teraz bud'em ot šeckix, čo prišli na konfirmáciu. Jestu opýtanja. Kostole išou precpeu a potoj konfirmandi. A spíevali sme enu pesničku. Ja son sa ňeska tag velmo raduva, že mán spoveť, že môžem potvrdiť krsnú zmluvu aj precházan do dospeli členov cirkve. Boli aj starší aj mlači, pretože nebolo doz _d'eti. Šecko meňej aj meňej Slovákou jestu. Šeci idu na Slovensko, lebo tag vol'agd'e. A teras konfirmácia bud'e až o osem rokov. Tagže dveťisi _dvaca _prvom, druhom, tak. A potom budu isto len tri d'eti aj bud'e sa misje _vozi _do Erdevíku. Kostole v Erdevíku budu mať, pretože veľa d'joukou z Lubej otcházá do Erdevíku. Tam každi rog jestu. Tam sa budu vozid' aj na viučuvanja, aj fšecko bud'e tam. Edon farár vodi Lube, aj Erdevík _aj Lúgu. Teraz jestu obet. A na obet príde aj farár. Tagže to je običaj. Voláko volá farára na obet posle konfirmácii. Dñes je pekñe, čo sa šecká rodina zozbierala aj dovena bud'e-me obedovať. Celá rodina bud'e dovena a bud'eme jezď za stolom Pána.

Skratky lokalizačných údajov

Nárečia ssl. typu

Ar – Aradáč	Hl – Hložany	Paz – Stará Pazova
Aš – Ašaňa	Ján – Jánošík	Pet – Báčsky Petrovec
Baj – Bajša	Kov – Kovačica	Sad – Nový Sad
Beg – Begeč	Kul – Kulpín	Sel – Selenča, evanjelická časť
Bel – Belehrad	Kys – Kysáč	Sil – Silbaš
Bin – Bingufa	Lal – Laliť	Vin – Slankamenské Vinohrady
Bl – Biele Blato	Lub – Luba	Viš – Višnjićevo
Boľ – Boľovce	Mit – Srijemska Mitrovica	Zr – Zreňanin
Čel – Čelarevo	Ost – Ostojićevo	
Dob – Dobanovce	Pad – Padina	
Erd – Erdevík	Pal – Báčska Palanka	
Haj – Hajdušica	Pan – Pančevo	

Nárečia zsl. typu

Piv – Pivnica	Sav – Savino Selo	Selk – Selenča, katolícka časť
---------------	-------------------	--------------------------------

Consonant System of Slovak Dialects in Serbia and Selected Suprasegmental Phenomena

Marína Hríbová

In this paper, we focus on the characteristics of the consonant system and selected suprasegmental phenomena. After more than half a century since the last extensive research of Slovak dialects in this area, we are once again trying to capture both their current state and the changes that have occurred in their structure in the meantime. The results of the research suggest that in comparison with the vocal system of the studied dialects, the influence of the foreign language environment is more noticeable at the level of the consonantal, but especially suprasegmental system, where we observe certain modifications. Overall, however, it can be stated that the system of studied dialects is characterized by minimal changes at the phonetic-phonological level and it contains numerous elements and phenomena that preserve the older state, which has persisted in enclave conditions for centuries.